

Invaliden

Invaliden

drama från första världskriget

av Christian Lanciai (2005)

Personerna:

Oscar Wilde
Godfrey
Richard, hans son
markisen av Queensberry
Lloyd George
Winston Churchill
en annan klubbmedlem
Moses
Peter
Gordon
Muriel
Lord Kitchener
William Butler Yeats
Wilfred Owen
Sigfried Sassoon
Wolf
Romain Rolland
Stefan Zweig
Romola Nijinska
Vaslav Nijinskij
Erich Maria Remarque

andra pub-, klubb- och kroggäster

Handlingen utspelar sig i England, i Frankrike och i Schweiz
före, under och efter första världskriget.

Copyright © Christian Lanciai 2005

Akt I scen 1.

Oscar Var inte orolig, Godfrey. Ingenting ont har någonsin kunnat hända mig.

Godfrey Det vet du inte förrän något händer. Jag ber dig bara vara mera diskret.

Oscar Skulle jag ha något att frukta av dessa träbockar till dubbelmoraliska viktorianer, detta folk av inbillad fisförnämited, detta krystade samhälle av artificialitet, dessa nollor i frack och dessa skrävlande moralpredikanter med ekonomiska intressen i bordellerna, detta gyckelspel av tillgjord falskhet, som dominerar hela denna världens etablerade samhälle?

Godfrey Oscar, du har fiender.

Oscar Vilken konstnär har inte det? Alla okreativa människor måste ju avundas hans kreativitet och stämpla den som något sjukligt onormalt, då de själva inbillar sig att de är friska och normala?

Godfrey Men du kunde gå till väga mera diskret.

Oscar Jag älskar teatern. Det är kärlekens enda fria rike i världen, ty bara i teatern kan man vara precis vem som helst bakom vilken mask som helst och till och med sig själv, vilket ingen kan vara utanför teatern. Min vän, teatern har alltid burits fram av kärleksidealister som inte lagt några restriktioner på kärleken oberoende av könen. En skådespelare eller pjäsförfattare som inte är själsligt både tvåkönad och bisexuell är nästan onormalt och onaturligt.

Godfrey Problemet är att samhället inte omfattar samma liberalism.

Oscar Och därför bör teatern strunta i samhället. Den är bättre än samhället och har den ibland otacksamma rollen att upplysa, vägleda och undervisa samhället. Om samhället då ibland vägrar svälja beska mediciner och sanningar är det inte teaterns fel. Skall lärare ta hänsyn till att eleverna inte alltid fattar deras undervisning? Det blir sänkt betyg för eleverna, inte för lärarna.

Godfrey Jag ber dig att bara inte skylta och ståta med ditt vänsterprassel.

Oscar Du talar som en orolig äkta hustru. Dina ord skulle ha sagts av min hustru om hon hade vågat. Vet du inte att jag har två äkta barn med henne och att vår ställning är den säkraste i London? Ingenting kan skada oss och kärleken allra minst.

Godfrey Här kommer just en av de bråkmakare jag ville varna dig för.

Oscar Den argsinte markisen av Queensberry! Låt honom skälla. Han bits inte.

markisen Här är ju den förbannade ärkeknölen! Nu ska han få se på fan! Du din bov, blygs du inte för att vara den värsta sodomiten i hela det brittiska imperiet?

Oscar Välj era ord, gamle man. Jag har aldrig besvärat er med någon oartighet.

markisen Hela societeten känner äckel inför den fisförnämitedens stank som er självgodhet inte kan dölja av den vedervärdigaste torsk som går på två ben!

Oscar Min herre, ni vet inte vad ni säger.

markisen Och ni vet inte vad ni gör, när ni likt en vampyr förför hela Englands bästa ungdom!

Oscar Ni hör då rakt inte till den ungdomen och bör alltså inte ha något att klaga på.

markisen Men jag har en son som ni har förstört!

Oscar Är det mitt fel att han dyrkar mig?

markisen Ja, det är det, för utan er hade han aldrig gjort det!

Oscar En högst sällsam logik. Det är solens fel att det blir natt, för utan solen hade det inte blivit natt. Är det så ni resonerar, Sir?

markisen Ni bara slingrar er och tror att ni kan prata er ur vad som helst, men jag går rakt på sak och hävdar, att ni har tagit min son ifrån mig och förstört hans liv och rykte genom att förföra honom till en förbannad sodomit!

Oscar Han kanske var sådan från början. Det vet ni inte. Om han är er son måste han ju brås på er.

Godfrey Kom, Oscar, låt oss gå innan det blir värre.

markisen Det kan inte bli värre! Jag anklagar er inför hela samhället för att vara en förbannad sodomit som förstör våra söner med att borra hål i dem!

Oscar (lugnt) Min herre, i så fall måste jag stämma er för ärekränkning.

markisen Gör det! Jag ska ge svar på tal! Jag ska dra fram varenda bög som ni fördärvat för livet! (*går alldeles ifrån sig*)

Godfrey Gör det inte, Oscar.

Oscar Jag måste. Han ger mig inget val. Om han gör sig skyldig till ryktesspridning med att skälla så där ursinnigt inför hela samhället måste jag ju försvara mig, min hustru och mina två barn.

Godfrey Kan en skapande konstnär försvara sig om någon angriper honom? Klarar han av att göra det? Är det förenligt med hans natur? Jag tänker på Jesus och hans rekommendation att vända andra kinden till.

Oscar Jag kan inte låta den där arga byrackan vanära min familj genom mig. Vi konstnärer har åtminstone rätt att försöka försvara oss mot övertramp.

Godfrey Jag kommer alltid att ställa upp för dig, Oscar.

Oscar Tack. Det kommer jag kanske att behöva. Men om samhället väljer att angripa mig för min kärleks skull så har det samhället inte långt kvar.

Scen 2. 15 år senare.

Godfrey Min son, jag vill göra allt för dig, och lovar att göra allt för dig. I gengäld ber jag dig bara om en enda sak. Vanära aldrig familjen.

Richard Hur skulle jag kunna vanära familjen?

Godfrey Det finns egentligen bara ett enda sätt som jag fruktar. Du har en lysande skolgång bakom dig, att jag gav dig möjlighet till landets bästa utbildning är något som du väl har förvalt, och du skulle i princip kunna bli vad som helst, du har redan lyckats bygga upp de rätta kontakterna både inom politiken och inom mer humanistiska kretsar, då du nästan är för begåvad. Det är bara därför jag vågar vara orolig.

Richard Vad är du orolig för, far?

Godfrey Som du väl vet var jag god vän med Oscar Wilde. Det var tjugo år sedan nu, men hans fall har aldrig upphört att uppröra mig. Han var Englands kanske mest lysande litterära geni, alla de andra, som Tennyson och Swinburne, Hardy och till och med Stevenson och Kipling hamnade i skuggan av honom, och av rent artistiskt övermod vågade han gå över anständighetens gränser och tro sig kunna ta friheter som inte lämpade sig i hans ställning. Även han hade kunnat bli en lysande politiker, men i stället behagade han skandalisera sig in flagrantia och det av ren övermodig arrogans. Det har jag aldrig kunnat förlåta honom, ty jag har aldrig kommit över det, då ingen var mera lovande och beundransvärd än han. Hans fall ruinerade honom, och när jag fem år senare uppsökte honom i Paris levde han i ovärdigt armod som en plufsig förfallen karikatyr av sitt förra jag, en patetisk man på dekis som levde på sina vissnade later. Du står inför samma möjligheter och lysande karriär som han gjorde, och jag vill gärna göra allt för att du skall få realisera dem, men jag ber dig bara om detta enda: gör aldrig bort dig.

Richard Jag tror inte att det ligger i min natur, far.

Godfrey Det tror faktiskt inte jag heller, och jag hoppas vi har rätt. Men frestelser infinner sig i livet förr eller senare, och man vet aldrig varifrån de kommer förrän man möter dem. Kan jag lita på dig, min son?
Richard Jag hoppas det. Jag kan inte göra mer än mitt bästa.
Godfrey Och det är gott nog för vår familj. Då gäller det bara att försöka få in dig i parlamentet.

Scen 3. Klubben.

Lloyd George Borde vi inte försöka få in honom, Winston? Han står på vår sida i allt.
Churchill Men han är fortfarande så ung.
Lloyd Är inte vi det då?
Winston Jo, men vi har varit med längre.
Lloyd Finner du något fel på honom? Han kommer av en nästan lika god familj som du. Hans fars namn och rykte stinker av hederlighet. Det finns inte ett renare namn i London. Och hans begåvning är väl så god som din eller min eller bättre.
Winston Jag medger att det är gott gry i honom och att han är vår man. Vi skulle kunna bli en lysande trio. Men vad vill han egentligen?
Lloyd Varför frågar du honom inte själv?
Winston Vad vill du egentligen, Richard?
Richard Undrar ni om jag har ambitioner och vart jag egentligen vill komma med dem, eller vad jag vill med mitt liv?
Winston Gärna båda delarna.
Richard Jag vill göra vad jag kan för världen. Vi lever i en underbar fredsperiod som det är i allas intresse att föra vidare mot en gemensam utveckling tillsammans med alla andra nationer för en förbrödring mellan alla folk och raser, alla språk och mentaliteter och alla religioner.
Lloyd Det märks att han varit med överste Younghusband.
Winston Och farorna, Richard? Är du medveten om dem eller lika blind i naiv idealism som översten?
Richard Vilka faror tänker ni på?
Winston Framför allt spänningen i Europa, där två allianser står mot varandra, trippelententen mot axelmakterna. Ingen i trippelententen vill ha krig, men det finns krigsivrare i både Tysklands och Österrikes regering.
Richard Menar ni den löjliga kejsaren?
Winston Österrikes utrikesminister Berchtold är betydligt farligare.
Richard Han är dock bara utrikesminister. Det är kejsaren som bestämmer, och han är Europas äldsta och hårdast prövade furste. Österrike är Europas enda icke-kolonialmakt, och de har till huvudstad en ren musikstad. Hur skulle de kunna börja krig eller ens vilja det?
Winston Då har vi Tysklands växande militärmakt med en glupande aptit på upprustning och militant kolonisering och med Bismarcks krigsmaskineri av kallhamrat stål som ryggrad.
Richard Tyske kejsaren må vara en fjant, men han vill aldrig krig. Dessutom är han ju kusin med både tsaren och kung George.
Lloyd Och ser du inget hot i de framväxande revolutionära arbetarrörelserna i Tyskland och Ryssland?
Richard Det ska till en rejäl kris för att de ska komma loss.

Winston En riktig bedömning. Dessutom har du varit i Tibet och har en närmare erfarenhet av ryssarna än någon av oss. Tibetexpeditionen genomfördes ju bara för att eliminera ryskt inflytande i Himalaya.

Richard Ren skrämselfpropaganda. Ryssarna har aldrig fått insteg i Tibet. Att tsaren mottog en mongol i Petersburg betyder inte att de har tibetanska intressen, vilket de aldrig har haft. Ingenting förvånade överste Younghusband mer i Tibet än att inte finna ett enda spår av en enda ryss där.

Winston Vi slogdes om Afghanistan för trettio år sen.

Richard Varken Ryssland eller England kan rå på Afghanistan.

Winston Ja, det blev vår hårda läxa.

Lloyd Vad säger du, Winston? Ska vi inte låta honom komma in? Han har visioner och är altruist i motsats till oss men är samtidigt väl orienterad och realistisk.

Winston Det är helt klart att vi kan ha användning för honom.

en annan Har ni hört om katastrofen?

Winston Vilken katastrof?

den andre *Titanic* har förlit.

Winston Omöjligt.

den andre Men sant. (lämpar en tidning framför dem och går)

Lloyd Det är inte sant.

Winston Det tycks ändå vara sant.

Lloyd Det får inte vara sant.

Richard Det är sant.

Winston Det här blir svårt att smälta. Var hon inte världens säkraste fartyg?

Richard Och största.

Lloyd Det är trygghetens haveri mot ödet.

Richard Nej, det är vetenskapens haveri mot naturkrafterna. Glöm inte att även idealsamhället Atlantis gick under med man och allt.

Winston *Titanic* är dock inte Atlantis.

Lloyd Men kanske en förvarning?

Winston Om vad?

Lloyd Ja, inte är det en god nyhet.

Winston Vi får nog läsa mycket mer om det här de närmaste dagarna.

Richard Det är ofattbart i sin förskräcklighet.

Winston Milt sagt.

Scen 4.

Godfrey Det bådär inte gott det här, min son. Churchill hade rätt. Österrikes utrikesminister är inte att lita på. Han har gjort sig skyldig till tidernas fräckaste ultimatum mot Serbien i uppenbar avsikt att bringa Serbien till krig.

Richard Jag tror inte Serbien låter sig tvingas till krig.

Godfrey Hur kan de undvika det?

Richard Jag vet att tsaren tillrätt Serbien att uppfylla alla Österrikes krav, och jag tror Serbien kommer att göra det.

Godfrey Men de är omöjliga och hutlösa! Mordet skedde på österrikisk mark utan att Serbien hade något med det att göra! Att en serbisk nationalistfanatiker kastade bomben har heller inget med Serbien att göra! Ändå ger Österrike Serbien skulden!

Richard Ja, det är den enda svåra punkten. Alla andra kan Serbien gå med på.

Godfrey Och bakom Serbien står Ryssland. Om Österrike av ren nationalegoism och imperialistisk glupskhet tvingar Serbien till krig kommer Ryssland inte att låta det ske.

Richard Det kan alltså bli världskrig?

Godfrey Ja, för Tyskland kan aldrig låta Ryssland angripa Österrike i fred. Och då måste vi och Frankrike slå till mot Tyskland.

Richard Det värsta tänkbara scenario.

Godfrey För Europa. För världen kanske det skulle göra gott att ett eller annat imperium desarmerades.

Richard Det kunde aldrig ske utan våld, och allt som sker med våld är fel. Fred är det enda verktyg som fungerar när det gäller världens konstruktiva utveckling.

Godfrey Jag är rädd att du har rätt, min gosse.

Akt II scen 1.

Winston Allt är den där fördömde tyske kejsarens fel.

Lloyd Kriget har inte börjat ännu, Winston.

Richard Ännu kan vi lägga alla klutar till för att hindra det.

Winston Tror du någon vill det utom du? Du har hela världen emot dig, Richard. Alla har dragit sitt strå till stacken för att starta kriget, alla hade kunnat undvika det, och ingen ens försökte. Och nu skyller tyske kejsaren på sina generaler för att de fick honom att starta kriget.

Richard Ännu är det inte hopplöst.

Winston Tyvärr, Richard, världen är ännu sämre än vi trodde. Österrikarna gjorde allt för att framtvunga kriget med Serbien, bara den utpekade skurken i dramat Serbien försökte undvika det med att till Österrikes penibla förvåning uppfylla alla Österrikes krav utom ett, som var det enda orimliga: att Serbien skulle ta på sig skulden för mordet på den där sabla ärkehertigen. Helt korrekt ville Serbien hänskjuta saken till en internationell domstol, och det tog det dödsdömda Österrike som förevändning till en krigsförklaring. Därmed var det kört, Ryssland gav order om mobilisering, Tyskland krävde Rysslands demobilisering när det var för sent för tsaren att återkalla den, han försökte dock men kunde inte maktlös som han är, och så startar Tyskland ett världskrig och skyller det på sina generaler. Och så går vi alla ner och under tillsammans i ett världshistoriskt skeppsbrott mycket värre än *Titanics*.

Richard Kunde det ha hindrats?

Winston Nej, det kunde inte ha hindrats, därför att Tysklands och Rysslands kejsare är korkade och Österrikes kejsare är senil.

Lloyd Hårda bud.

Winston Milt sagt.

Lloyd Det betyder väl, Richard, att du som officer skickas till fronten?

Richard Ja.

Winston Tyvärr hann vi inte få in dig i parlamentet ordentligt först. Som minister hade du sluppit kriget.

Richard Jag är rädd att såsom situationen är kommer ingen av oss att slippa kriget. Som Churchill sade kommer vi alla att gå ner oss i det.

Lloyd Vi kan alltid göra det bästa av saken, göra det till det sista kriget och det definitiva kriget mot kriget och kräva Tyskland på skadestånd efteråt när vi avslutat kejsaren.

Winston Tror du det blir så enkelt?

Lloyd Man kan ju alltid hoppas. Och vi walesare är envisa och ger aldrig upp.
Winston Italien deltar gärna i slakten på Österrike, men jag är rädd att våra franska bröder får utstå hårda tacklingar från preussarna.
Lloyd Vi måste hjälpa dem.
Winston Naturligtvis. Det kan inte gå så illa för dem som under förra kriget.
Lloyd Det var Bismarcks krig. Nu är där en enfaldig pojkspoling i stället, och han ställde till med kriget ofrivilligt.
Winston Säg inte det. Han blev snarare förskräckt när han såg vad han åstadkommit.
Richard Hur länge tror ni kriget kommer att vara? Hur många dödsoffer?
Winston Högst några hundratusen och mest ryssar.
Lloyd Högst ett år, troligen mindre.
Richard Vågar ni slå vad om saken?
Winston (mera försiktigt) Nej.
Lloyd Du blir marinminister, Winston. Kanske du kan avsluta kriget till sjöss?
Winston Inte ens Nelsons seger vid Trafalgar ledde till något slut för Napoleon på tio år, och ändå gav han sitt liv för saken. Nej, det här kriget måste nog tyvärr avgöras till lands.
Richard Jag fruktar att ingen av oss kan ana vad som väntar oss.
Lloyd Du får se det först, för du blir den ende av oss som skickas till fronten.

Scen 2. I skyttegraven.

Moses Hur många dog idag?
Peter Bara halva kompaniet.
Moses Det var ovanligt få.
Gordon Statistiken går neråt.
Peter Eller uppåt, beroende hur man ser det.
Moses Tror ni Lloyd George och de andra ville ha det så här? Tror ni kejsarnas avsikt var att slakta hela Europa?
Gordon Kanske. Varför skulle de annars ha startat kriget? Det är ju dess enda resultat.
Peter Man får onekligen sina misstankar när det aldrig tar slut.
Moses Skulle det inte ha tagit högst ett år?
Richard Det trodde faktiskt politikerna.
Peter De trodde alltså fel och har satsat på fel vinstplan men sitter ändå kvar medan vi får betala priset med våra liv.
Moses Politikerna behövs ju för att hålla i gång kriget. Det är bara de som är outhärliga i kriget.
Peter Framför det till dem, Richard, när du träffar dem någon gång.
Richard Vad då?
Moses Att politikerna som startade kriget inte kan avsluta det och ändå sitter kvar.
Peter De sitter väl kvar för att de tror att de kan vinna.
Gordon Det är väl snarare så att de vägrar förlora förrän allt är förlorat, alltså tills de inte har några soldater kvar att skicka ut att slåss för dem.
Peter Din logik är obönhörlig och därför desto sannare.
Moses Alltså kommer vi alla att dö.
Gordon Så enkelt är det.

Richard Var nu inte så pessimistiska. Vi som är här är ju ändå fortfarande vid liv, och det kommer vi att förbli så länge vi överlever.

Gordon Han menar att om det är något man lär sig vid fronten så är det att överleva.

Peter Man lär så länge man lever. Sedan är man död.

Moses Har du lite mer av de där stuvade råttorna vi sköt i förrgår för att kompensera köttbristen?

Peter Råttor finns det så de understa ruttnar. Det är bara hanteringen av dem som är så osmaklig.

Moses Du ser ju strittande inälvor varje dag.

Peter Men råttorna har äckliga svansar som till och med döda människor lyckligtvis saknar.

Moses Så du vill inte äta råttor för att de har svansar.

Peter Vi måste äta råttor. Vi behöver deras kött. Vi äter ju också hästar och hundar, och råttkött är inte helt olikt hundkött. Jag har bara obehag för råttornas svansar även när de är döda.

Richard De är äckligare som levande.

Peter Naturligtvis. Det är därför vi måste döda dem. De äter ju vår mat.

Moses Vi får igen den när vi äter upp dem.

Peter Jag önskar dock att vi slapp äta just råttor.

Moses Vi kan inte få kungens buffé varje dag.

Gordon Vi slipper åtminstone äta tyskar.

Moses Det är inte långt ifrån ibland. Ni kommer väl ihåg vad fransoserna gjorde med sådana tyskar som körde med räfflade bajonetter?

Peter Det var värre än att äta upp dem.

Richard Kan något vara värre än döden?

Gordon Jo, att leva fastän man är död.

Peter Hur menar du? Som zombie?

Gordon Exempelvis som invalid. Förlorar jag ett ben eller en arm eller synen vill jag hellre dö än leva vidare.

Richard Jag tror det är bättre att uppskjuta det ställningstagandet tills det blir aktuellt.

Peter Måtte det aldrig bli aktuellt.

Gordon Jag resonerar som så, att ingen död kan vara värre än en utdragen sådan. Har man invalidiserats har redan en del av en dött ifrån en, och sedan slipper man aldrig den fortsatta utförsbacken, som måste bli värre ju längre den blir.

Peter Blinda kan utveckla ett sjätte kompenserande sinne. För förlorade armar och ben finns det kryckor och proteser.

Moses Var lagom rolig.

Peter Jag säger bara som det är. Det är Gordon som spekulerar i fantasier.

Moses Han har rätt. Hellre en protes under evig protest än att ge upp livet innan man måste.

Richard Precis.

Gordon Vi får se när vi kommit dithän. Den förste av oss som blir invalid får berätta hur det är att ha kommit på andra sidan friskheten.

Moses Ska vi slå vad om vem det blir?

Gordon Det gäller att han överlever. Annars är han uträknad.

Moses Gott. Jag föreslår att vi alla satsar en god andel som pris åt den förste av oss som blir invalid.

Peter Andra och tredje pris då?

Gordon Det gäller att aldrig hinna fram till målstrecket.

Moses Vi gör det till en tontine. Vi satsar lika stora delar, men om någon av oss dör tillfaller hans del de övriga och främst invalider. Den siste av oss som överlever får hela tontinen.

Gordon Och om vi dör alla fyra?

Moses Då har vi förlorat alla fyra, men det finns ju andra soldater och invalider.

Richard Topp. Jag är med.

Peter Jag också. Hur mycket?

Moses Vad sägs om hundra pund var?

Richard Om alla har råd har jag inget emot det.

Gordon Du är den enda rika av oss. Du får satsa mer om du vill.

Richard Om ni satsar hundra var satsar jag två hundra.

Gordon Du är en gentleman. Bara därför vågar jag ställa upp.

Moses Betänk att han är officer. Han har större chanser än vi att överleva.

Gordon Just därför bad jag honom satsa mera.

Richard Jag finner det rimligt fastän jag finner chanserna lika för oss alla. Ingenting är nyckfullare än kriget med dess hysteriskt på måfå sprutande bomber och granater, som ju längre kriget pågår färre och färre har någon chans att klara sig ifrån, och som det ser ut nu kan kriget pågå hela decenniet minst.

Peter Du är den enda realisten av oss.

Moses Jag tror vi alla kommer att överleva, för någon måste ju vara den enda optimisten.

Gordon Jag tror vi alla blir invalider eller dör eller åtminstone såras. Annars vore det överkligt.

Moses Vad tror du, Peter?

Peter Jag tror ingenting men avvaktar och ser och är helst öppen för alla möjligheter.

Moses Utom rättsvansar i soppan.

Peter Ja, utom det.

Scen 3. Ett rum någonstans.

Muriel Varför avslutar ni aldrig kriget?

Richard Tror du inte vi försöker?

Muriel Jo, ni försöker åtgärda ett universellt vanvett med att förvärpa det med att späda på det med ren galenskap med att offra en hel generation.

Richard Jag vet, Muriel, det finns ingen ursäkt för det, men vi gör så gott vi kan.

Muriel Jag tvivlar på att generalerna och politikerna gör det. Du känner ju dem. Du lever ju med offren i slaktgravarna. Kan du inte ge de ansvariga ansvarslösheterna någon upplysning om verkligheten?

Richard Churchill har inget inflytande längre efter katastrofen vid Gallipoli. Lloyd George piskar på regeringen för att få ett slut på kriget. Det vill vi alla. Men världen har på något sätt sprungit in i ett ekorrhjul som den inte kan ta sig ur.

Muriel Vad människor frambringat kan väl människor avsluta.

Richard Det är ett så omfattande maskineri att det tar tid att stoppa det. Det nya argumentet som alla politiker kör med är att detta skall vara det yttersta kriget mot alla krig.

Muriel En politikerfloskel som alla andra. Det kommer alltid att finnas politiker som vill ha krig, och det kommer alltid att finnas politiker som utnyttjar sin ställning till att starta det.

Richard Tro mig, Muriel. Alla är medvetna om att detta är den yttersta världskatastrofen. Den kommer att avslutas och aldrig att upprepas.

Muriel Känner du människan så dåligt? Vet du inte för länge sedan med din erfarenhet av politik och krig hur oförfädd hon är? Om tjugo år kommer hela världen att skratta ut dig för de orden. Vad tror du det här kriget fostrar och föder om inte nya motiv till krig i framtiden? Varför tror du fransmännen gick i krig så gärna om inte för att få revansch för 1870? Kriget mot kriget! Ni världsordningsförvaltare som genomför detta krig är som en hundvalp som biter sig i svansen och som inte kan släppa taget!

Richard Du har rätt, Muriel, men vilka är vi att influera generalerna och Europas kejsare? Du som lever här i träskets botten av soldatbordeller och som lär känna de lägsta soldaternas själar, och jag som lever med dem i skyttegravarna vet vad det handlar om, men vi har ingen talan, för kejsarna och generalerna umgås inte med sådana som vi. De är fast i maktens ekorrhjuls själsförgörande återvändsgränd och är så upptagna med det problemet att de bara kan lyssna till sådana som sätter mera fart på hjulet. Du och jag är oskyldiga. De får skulden efter kriget.

Muriel Även Clémenceau och Lloyd George?

Richard Nej, de klarar sig, för de är demokratiskt valda. Men du kan lita på att alla kejsare kommer att stryka med.

Muriel Alltid något. Jag önskar generalerna skulle stryka med samtidigt, för det är de som offerar alla oskyldiga människor.

Richard Jag ska tala med Lloyd George. Problemet är att han står på samma sida som jag men att han lika litet kan göra något åt saken.

Muriel Är han då offer för sina generaler liksom du?

Richard Ingen kan ställas till rätta för detta krig, för ingen och alla ville det, och vi kommer alla att sluta som dess offer. Om någon ställs till svars för tragedin är den blotta åtgärden ett justitiemord som bara kan resultera i orättvisa och hämndbegär och kanske, som du sade, motiv för nya krig.

Muriel Där ser du.

Richard Hela världen har detta svåra slag att utkämpa, och din bit av det hela är att ta emot och trösta alla stackars bassar som finner sin väg till dig efter att ha förlorat sina själar, sin ungdom och allt de levat för i kriget.

Muriel Jag önskar jag kunde göra mera.

Richard Det önskar vi alla.

Muriel Jag önskar jag kunde dränka kriget i min kärlek.

Richard En sådan drukkingsdöd skulle det förtjäna.

Muriel Hur kan vi genomföra ett sådant effektivt attentat mot kriget?

Richard Vi har bara varandra. Vi kan åtminstone förnya varandras krafter och stödja varandra moraliskt i vårt stora uppsåt.

Muriel Du ger mig hedern av ett moraliskt inflytande?

Richard I högsta grad, ty du är ju kvinna. Kriget är bara männens ensak.

Muriel Men jag är en fallen kvinna.

Richard Världen är full av fallna män som behöver sådana. Fallenheten är ömsesidig.

Muriel Jag tror dig. Jag tror på alla män som inser att de inte klarar sig utan kvinnligt inflytande.

Richard Kriget är just symptomet på alla de mäns katastrofala misstag som valt bort det kvinnliga inflytandet.

Muriel Var det inte en tysk som skrev om 'det evigt kvinnliga' som det högsta goda och mest nödvändiga?

Richard Jo, men det var faktiskt i travesti på en engelsman. Marlowes "Doktor Faustus" är mycket bättre än Goethes.

Muriel Du menar att Goethes bara var en kopia av originalet?

Richard I förvrängning dessutom.

Muriel Inte konstigt då att tyskarna blivit så tokiga och förvirrade som de blivit så att de startar krig.

Richard Det var inte Goethes fel. Det var Wagners.

Muriel Finns det fler så tokiga tyskar?

Richard Jo, men också kloka, men det var de som sattes på sinnessjukhus.

Muriel Hur kunde världen bli så vriden att den kunde hamna i ett världskrig utan slut?

Richard Den frågan lär ingen någonsin kunna besvara.

Muriel Och jag tror inte att världen blir klokare för att kriget tar slut. Människans dårskap har alltid fortsatt fördärva världen.

Richard Jag är rädd att du har rätt. (*De älskar.*)

Akt III scen 1.

Lloyd Nå, min gode Richard, du har lyckats sammankalla oss. Då får du allt se till att det var någon mening med det.

Richard Jag har bett om denna unika konferens på fyra man hand för att försöka få er övertygade om att det är nödvändigt att sluta kriget med vilka medel som helst.

Lloyd Skulle vi då låta tysken vinna? Det är konsekvensen av din begäran.

Richard Ni sitter alla tre kroniskt instängda i kabinett och vet ingenting om helvetesfasorna där ute. Är ni ens medvetna om att 60,000 man gick förlorade bara den första dagen i slaget vid Somme, som sedan fortsatte i fyra månader?

Churchill Jag kan försäkra dig om, Richard, att alla ansvariga krafter gör sitt yttersta för att nå fram till ett slut på kriget, men vi kan inte låta tysken vinna.

Lloyd Vi experimenterar just fram en ny typ av vapen, en rullande maskinpansarvagn med kanon, som skall kunna forcera alla taggtrådshinder och skyttegravar utan att kunna stoppas. Vi tror den skall avgöra kriget.

Richard Ni tycks glömma att hela östfronten samtidigt håller på att kollapsa. Bara under slaget vid Tannenberg lyckades tyskarna förintä hundratusentals ryssar. Mina herrar, vad krigets ansvariga krafter sår under kriget i form av massmord utan ände kommer att leda till skördar av obehagligaste slag för decennier framåt.

Kitchener Du anklagar oss, Richard. Låt mig då få försvara oss. Ingen bad om detta krig. Ingen ville det. Hade Österrikes utrikesminister Berchtold och tyske kejsaren anat att det skulle bli världshistoriens långvarigaste blodbad hade de kanske avstått från de åtgärder som vållade det. Som det nu blev ställdes vi inför det som en oöverskådlig naturkatastrof. Den äger vi att övervintra och göra det bästa av saken. Därför har vi så krampaktigt försökt vara positiva i vår propaganda för att hålla modet uppe. Alla vill att det skall vara det sista kriget som skall avsluta alla krig. Detta är vår universella konstruktiva föresats.

Richard En sådan idealism rimmar illa med verkligheten. Dagligen offras tiotusentals engelsmän, fransmän, ryssar, tyskar och österrikare för ingenting. Världen förblöder, och den generation som skulle ha byggt vår framtid går förlorad medan ni försöker framhålla krigets konstruktivitet.

Kitchener Låt oss för ett ögonblick betrakta en annan sida av saken. Hur hade det gått om kriget inte brutit ut? Tysklands aggressiva ekonomiska och militära

utveckling hade ändå förr eller senare lett till militära konflikter. Spänningen före 1914 var under ständig uppladdning, som en tryckkokare med stängd ventil. Sarajevo öppnade ventilen, och sedan kunde ingenting stoppa utlösningen. Du får ursäkta mig, Richard, men jag har varit med länge och sett många konflikter. Mänskligheten är nu en gång sådan att den behöver uppfriskande slagsmål ibland. Annars får den tråkigt och stagnerar. Ingen har någonsin vunnit ett krig, men alla krig har inneburit en nyttig luftrensning och storstädning. Se på hur ungdomen levde före kriget. Deras store vägledare var Oscar Wilde, en bög, som gjorde vad som helst för att slippa ha tråkigt. Hela den följande generationen höll på att fastna i stagnationens trask, och många längtade efter ett krig som kunde rycka upp dem. Detta krig har ryckt upp hela världen, och det kanske behövdes. Det kanske samtidigt rycker upp och rycker bort några nedgångna kejsarhus, så att vi får hälsosamma demokratier där i stället, vilket sannerligen skulle behövas. Jag skulle inte sakna Romanov, Habsburg och Hohenzollern om de försvann, och det skulle nog få andra heller. Jag försöker bara ge dig ett annat perspektiv på kriget än ditt ensidiga skyttegravsperspektiv.

Churchill Hade Gallipoliprojektet fungerat enligt planerna hade kriget kanske varit över redan. Nu får vi invänta löjtnant Lawrences framstöt med araberna förrän vi kan få Turkiet på fall, men du kan lita på oss att vi slutgiltligen kommer att segra. Och som Kitchener sade kommer segern absolut att befria Europa från två absurda kejsardömen och ett ännu absurdare sultanat.

Richard Ni vill alltså inte avsluta kriget.

Lloyd Vi måste vinna det först, Richard. Så enkelt är det.

Richard Jag har försökt övertyga er om nödvändigheten av fred till varje pris omedelbart utan landavträdelser med återgång till status quo före kriget men misslyckats, därför att du, Winston, inte har lärt dig något av din egenhändigt vållade katastrof vid Gallipoli, därför att ni, Lord Kitchener, är kroniskt berusad av de framgångar ni hittills alltid haft som chauvinist, och därför att du, Lloyd George, av ren walesisk envishet inte kan ge dig förrän du har mördat din inbillade fiende. Jag beklagar er, mina herrar, men jag har försökt, och jag fritar mig härmed från allt politiskt ansvar i framtiden. (*stiger upp och går*)

Lloyd Vad gör han nu?

Winston Återvänder till sin verklighet i skyttegravarna. Han vill inget annat.

Kitchener Synd på ett så gott premiärministerämne.

Lloyd Hade han fått komma in i politiken ordentligt före kriget hade han nog lyckats avstyra det eller åtminstone uppskjuta det.

Winston Även om han gjort det hade han ändå förr eller senare blivit överkörd av resten av världens politiker.

Kitchener Är då världsordningen bara till för att köra över hederligt folk?

Winston Den frågan är det kanske politiskt klokast att inte besvara.

Lloyd Du menar, att det är bättre att höra till överkörarna än till de överkörda.

Kitchener Jag tvivlar på att det är så mycket bättre, ty de överkörda anklagelser varar längre än överkörarnas triumfer. Rudyard Kipling har förlorat sin son, och världslitteraturen anklagar oss redan för att ha lurat en generation i fördärvet.

Lloyd Så vad skall vi göra? Lägga ner kriget eller fortsätta det? Bli samvetsömna och låta tyskarna köra över oss? Be alla de stupade om förlåtelse och ta på oss skulden och lämna Frankrike och Ryssland åt sitt öde och resignera?

Kitchener Du vet att det inte går.

Winston Du ställer ledande frågor. Vi har inget val. Tyvärr måste vi bortse från Richards invändningar. Må de sedan ljuda desto skarpare och överleva alla krig.

Kitchener Ja. Må Richards och Kiplings och andra anklagande poeters röster ljuda i evighet när krigets har tystnat.

Scen 2. Craiglockharts psykiatriska sjukhus.

Richard Varför har ni bett mig komma?

Yeats Jag ville att ni skulle träffa två goda vänner till mig.

Richard Tror ni inte jag vet vad det handlar om? Tror ni inte jag känner granatchocksoffer utan och innan? Tror ni inte jag har sett tillräckligt av både dårskap och färdiga dårar i kriget?

Yeats De här är annorlunda. (*visar in Richard till en avdelning med två patienter*)

Owen Tjänare, William!

Yeats Hur känns det idag?

Owen Mitt huvud ekar och vibrerar och skriker mindre än vanligt, så de skickar mig nog snart till fronten igen.

Sassoon Vem har du med dig?

Yeats En som står på vår sida. Får jag presentera Wilfred Owen och Sigfried Sassoon. Detta är Richard.

Richard Varför ville du att jag skulle träffa dem?

Yeats De kan närmare belysa den poetiska sidan av kriget.

Richard Sigfried Sassoon, var det inte han som välkomnade kriget som en hälsosam omväxling och en chans till heroiska hjältedåd?

Sigfried Jag hade fel, vilket visade sig tämligen snart. När jag var helomvänd från övertygad chauvinist till bitter pacifist och överhetshatare skrev jag en pamflett om saken där jag påtalade krigets oacceptabla omänsklighet och meningslöshet och liksom Kipling anklagade överheten för att ha vilselett nationen och offrat vår generation.

Richard Var det den som publicerades i *the Times*?

Sigfried Ja. Den lästes även upp i parlamentet. Som resultat remitterades jag hit genom expertisens yrkande.

Richard Expertisen är då det etablissemang som inte vet något om kriget.

Yeats Dessa båda är kolleger till mig och lika framstående poeter som jag. Richard, jag frågar dig, vad kan det då bli av ett England som skickar ut sina poeter i ett skyttegravskrig där de antingen måste gå förlorade som dödsoffer eller som färdiga mentalsjukhusvrak?

Owen Det är inget fel på mig. Jag återvänder gärna till fronten. Det är roligare där än här, för där har man åtminstone kamrater som man får dö tillsammans med.

Richard Vad menar du själv om saken?

Yeats Som irländare menar jag att detta håller inte. London skickar blomman av Irlands ungdom ut att dö för ingenting med order att slakta okända tyska kamrater, men Irlands blomma är bräckligare än Englands. Vår numerär av denna generation är inte stor medan London tycks ta för givet att den är lika ousinlig som Imperiets. Irländarna kommer aldrig att förlåta engelsmännen detta krig. Det blir slutet för det brittiska imperiet när Irland i konsekvens av kriget skiljer sig för gott från England.

Richard Jag är rädd att du har rätt.

Sigfried Om vi överlever blir det bara som Englands kroniska dåliga samveten på livstid. Detta krig innebär ingen ära för någon utan bara vanära för alla. Till och med havet svämmar över av ruttnande lik som bara skvalpar omkring.

Richard Jag känner till krigets verklighet lika väl som du. Du behöver inte påminna mig.

Sigfried (till Yeats) Vem är han?

Yeats En före detta politiker och officer som vänt sig mot politiken och kriget.

Sigfried Det kan han bli arkebuserad för.

Yeats Inte så länge han fortsätter kämpa med er i skyttegravarna.

Owen Då ses vi där, kompis. Vi ska gå över krönet tillsammans och spetsa tyskar tillsammans på våra spett och så vinna kriget åt de blödiga gubbarna i Westminster, som bara får kroppsliga men i form av sittbölder i skinkorna.

Richard Jag är rädd att vi inte har något val, Wilfred. Vi måste vinna kriget åt dem, för annars tar det aldrig slut.

Owen Så får man åtminstone det att se fram emot, att man får dö för att vi segrar i kriget.

Sigfried Är det värt att dö för?

Owen Man måste ju ändå dö någon gång. Lika gott att dö då för en god sak. Sedan kan man grina i flandriska gyttjan för resten av evigheten och skratta tyst åt alla framtida krig, ty det här kriget mot kriget blir bara det första i en oändlig rad som alla kräver efterkrig.

Sigfried (till Yeats och Richard) Han är synsk.

Yeats Som alla poeter.

Richard Tack för att jag fick träffa er. Då ses vi alltså vid fronten?

Owen Det ser vi fram emot med livade hurrarop!

Sigfried Ses vi inte där så ses vi kanske på andra sidan.

Owen Där ses vi alla, och först där får vi äntligen träffa våra generaler. Synd att den första riktiga officer jag fick träffa var en avdankad sådan.

Richard Jag är inte slut ännu.

Yeats Vi ska nog klara oss om inte för annat så för att klå kriget och sedan engelsmännen efteråt.

Owen När vi har klått tyskarna.

Sigfried Det är en grekisk tragedi. De europeiska kungahusen var alla nära släkt med varandra, och en liten politisk fnurra ledde till en sådan oenighet i familjen att den råkade dra in hela världen i ett världskrig som inte hela världen kan avsluta. Är det inte alla tiders präktigaste familjegräl?

Richard Vi ses igen, mina herrar. Jag skall aldrig glömma er.

Sigfried Må världen aldrig glömma oss....

Owen ...men må den glömma kriget, om den kan.

Richard Nej. Ett sådant krig som detta får aldrig glömmas.

Owen Var inte orolig. Det kommer fler.

(Richard går ut med Yeats.)

Scen 3. I fält.

Peter Det är ute med honom.

Moses Det är aldrig ute med någon förrän han är död.

Gordon Jag visste att han skulle bli den förste invaliden av oss.

Moses Varför visste du det?

Gordon Vi blottade oss aldrig. Han blottade sig alltid.

Moses Får han behålla benet?

Gordon Troligen inte. Här har ju läkarna inte tid för operationer, bara för amputeringar.

Moses Nu får vi höra hur det känns att stå inför prospektet att bara leva vidare som invalid.

Peter Han måste klara av det. Han har fortfarande framtiden för sig.

Gordon Det beror på om de tar hela benet eller halva. Och ingen av oss har framtiden för sig. Krigets fördärv odugliggör oss alla mentalt.

Moses Vi kan ju alltid supa ner oss efter kriget.

Gordon Om vi lever så länge.

Wolf (in) Jag kommer från Richard. Han klarar sig. De tar bara nedanför knät.

Gordon Vad har man ett knä till om man ändå saknar resten av benet?

Moses Är han vaken?

Wolf Ja, han har vaknat till.

Moses Kom så går vi och hälsar på honom.

Gordon Du menar att han behöver glada tillrop.

Peter Han behöver sällskap. Moses har rätt.

Moses Kom så går vi.

(De går in i sjukhustältet, som öppnar sig med fullt av blodiga och sårade.)

Peter Hur ska vi hitta Richard i den här massan?

Gordon Vi får väl leta. Den som lever och är vaken är han.

Wolf Jag vet var han är. *(De kommer fram till Richards säng.)*

Moses Hur känns det, gamle gosse?

Richard Det känns inte alls. De har gett mig bedövning.

Gordon Vilket föredrar du? Rullstol eller krycka?

Richard Först måste jag ur sängen.

Gordon Tror du att du någonsin kommer ur sängen?

Peter Gordon, sluta nu.

Moses Det är klart vi skall få dig på benen, gamle gosse.

Gordon Benet, menar han.

Richard Så de har bestämt amputation?

Gordon De har inte tid för annat.

Richard Jag beklagar, gossar, att jag kom först, men jag har inte nått målet ännu.

Moses Du har långt kvar, gosse, kanske längre än oss alla. Du har ju faktiskt kommit levande ut ur kriget.

Richard Bara till hälften. Nu får vi se hur det är att leva som bara en halv människa. Jag tänker i alla fall försöka.

Gordon Du har bara börjat falla, gosse. Du är ett fyrkantigt bord med bara tre ben. Du kan aldrig stå mera.

Richard Så min femte lem räknas inte?

Gordon Fråga första bästa fnask vad hon tycker om att bli knullad av en enbent. Hon tycker kanske det är pittoreskt men inte nöjaktigt.

Moses Du räknar ut honom för tidigt, Gordon. Han tänker ju försöka.

Wolf Proteserna blir bara bättre och bättre.

Gordon Kom inte med sådana falska förhoppningar, Wolf. Du åker bara fast som bedragare.

Richard Jag tänker försöka med både krycka och protes, men går det inte får det bli rullstol. Det beror på hur mycket av benet de tar.

Wolf Tar de nedanför knät kan du klara dig med protes. Tar de ovanför knät får det bli krycka. Annars får det bli rullstol.

Richard Vad menar du med annars?

Wolf Om det blir kallbrand och de tar hela benet.
läkaren Undan med er! Vad gör ni här? Ni har inte lov att vara här. Den här patienten skall opereras!
Peter Ju förr ni gör det, doktor, desto bättre. Han längtar efter att få komma ur sängen.
Moses Får han behålla benet är det ännu bättre.
läkaren Omöjligt. Det är redan kallbrand i det. Rulla ut honom! (*några sköterskor rullar ut Richard*)
Richard På återseende, vänner!
Gordon Knappast mera i våra gravar.
Wolf Men på andra sidan kanske.
Richard Vi ses när vi ses. Det enda säkra är att vi ses. (*rullas ut*)
Moses Han får åtminstone leva.
Wolf Jag har hört talas om någon sorts vad mellan er, om att den som lever längst får rubbet. Får man vara med?
Moses Javisst. Insatsen är bara hundra pund.
Gordon Varför vill du vara med?
Wolf Man kan behöva något att leva för.
Moses Det är rätt inställning, gosse. Du är med.
Gordon Du får ta Richards plats bland de levande.
Wolf Är han uträknad?
Moses Nej, bara ute ur kapplöpningen.
Wolf Vilken kapplöpning?
Gordon Gatloppet mot döden som vi alla vill slippa men ingen kan slippa. Det gäller att komma sist i mål. Richard har redan kommit lyckligt på efterkälken.
Wolf Jag förstår. Det låter rimligt.
Moses Du är en av oss. Kom, så går vi och gör upp formaliteterna!
(Moses tar honom om axeln. De går ut alla fyra med armarna om varandra.)

Akt IV scen 1.

Godfrey Välkommen hem, min käre gosse! Har du hört om lord Kitchener?
Richard (i rullstol) Ja, han gick visst under med man och allt och som alla andra i det här kriget.
Godfrey Du har förändrats, Richard.
Richard Är det så konstigt? Det räcker att komma ned i skyttegravan för första gången, och man blir till en helt ny människa.
Godfrey Gick det inte med protesen och kryckorna?
Richard Som du ser, far, så håller jag mig helst på jorden och rullande. Med protesen ramlade jag bara, och kryckan var bara i vägen. Jag använder hellre två armar och inga ben än ett ben och en arm.
Godfrey Du är inte nykter.
Richard Jag tänker aldrig vara nykter mera. Det första soldaterna i skyttegravarna får lära sig är att det enda som hjälper mot kriget är fyllan. Överlever de kriget blir det som alkoholister.
Godfrey Det är som om du hade blivit hundra år äldre.
Richard Jag är fortfarande ung till åren men äldre i själen än vad någon kan överleva.

Godfrey Ändå har du överlevt, och det är vi tacksamma för. Du har gjort ditt och offrat mer än vad som krävts av dig. Du är fri för resten av livet. Vad vill du göra?

Richard Du menar indirekt, far, att politikerbanan nu är stängd för mig på grund av min invaliditet.

Godfrey Inte bara därför. Du har offentligt tagit parti för Sigfried Sassoon, William Butler Yeats, Bernard Shaw, Bertrand Russell och de andra pacifisterna och vapenvägrarna.

Richard De får rätt medan krigshetsarna får äta upp kriget tills de dör.

Godfrey Lloyd Georges politik kommer att segra, och ingen opposition mot honom kommer att fungera, allra minst när kriget är över.

Richard Det struntar jag i.

Godfrey Därför frågar jag dig: vad vill du göra?

Richard Vad kan jag göra? Ingenting, så länge kriget håller på. Efter kriget vill jag gärna resa och se hur det står till i Europa då. Men framför allt vill jag aldrig mera vara nykter.

Godfrey Chesterton säger, att de enda som hållit sig nyktra under detta krig är alla galningar och fyllisar som vågat predika emot det.

Richard Du sa det.

Godfrey Du får vad du vill, min son. Jag har alltid ställt upp med allt för dig, och du har alltid skött dig, tills kriget kom, som inte var ditt fel. Vems fel det egentligen var lär vi aldrig få veta. Ej heller var det ditt fel att du blev amputerad. Jag är glad att du åtminstone vill göra det bästa av saken. Du får resa hur mycket du vill vart du vill så fort du kan. Ingen kan hindra dig från att dricka, men du har alltid haft gott ölsinne, och det har aldrig sports att du missbrukat alkohol eller gått till överdrift. Kanske du kan ägna dig åt författarskap?

Richard Bittra dikter om kriget, som Sigfried Sassoon och Rupert Brooke, Wilfred Owen och de andra eviga offren? Nej, Yeats hade rätt. Det passiva lidandet är ingenting att skriva om.

Godfrey Om du reser kanske det kan ge dig intressanta uppslag till reseskildringar?

Richard Vi får se. Låt oss först invänta det äntligen slutet på kriget. Ge mig en drink så länge, far. Det gör ont i mitt förlorade ben. (*Godfrey slår upp en drink åt honom.*)

Scen 2. En pub, 11 november 1918. Stormande glädjeyra.

Yeats Det är fred, Richard, det är fred! Är du inte glad?

Richard Freden kommer fyra år för sent.

Sigfried Det är nu smärtorna börjar, Will. Det är nu först vi äntligen kan börja bearbeta vad vi varit med om. Nu först kan vi börja sörja våra kamrater på allvar. Det är nu först som det verkliga kriget börjar, kampen mot sitt eget förflutna för att kanske rädda sin själ.

Richard Wilfred Owen stupade visst?

Sigfried Rupert Brooke likaså. Nu först när de är stupade ger hela världen dem rätt som när de verkade skickade dem till dårhuset för deras vackra dikters skull.

Yeats Ni är då helt utanför. Förlåt mig, men jag måste få fira med resten av världen. Nu börjar frihetskampen på allvar för Irlands del. Ni får sörja allena. (*lämnar dem*)

Sigfried Hur gick det med er berömda Tontine? Lyckades någon missa målet utom du?

Richard Moses strök med först. Gordon följde tätt därefter. Peter fick en granatskärva i huvudet och ligger på krigspsyket för resten av livet. Endast Wolf klarade sig kanske, men han är försvunnen, rapporterad endast saknad.

Sigfried Det finns många sådana. Rudyard Kipling återfann aldrig sin son.

Richard Det finns många sådana fäder och mödrar och änkor. Vår värld blir aldrig vettig eller mänsklig mera. Den förlorade generationen kan aldrig återställas. Vi som sett förändringens skeende kan bara dricka för att försöka glömma det.

Sigfried Tror du det går?

Richard Man kan alltid försöka. Går det så går det.

Sigfried Du lever åtminstone vidare.

Richard Du också.

Sigfried Det enda jag duger till är att skriva, och efter kriget är det enda jag duger till att skriva mot kriget.

Richard Gör det och lev så länge som möjligt. Gissla mänskligheten och England för vad de gjort. Ryssland och Tyskland kan aldrig resa sig mera ur sin totala nedgång. De är båda förnedrade som nationer till oigenkännlighet för evigt.

Sigfried Lloyd George gör bara skadan värre om han yrkar på krigsskadestånd.

Richard Han har makten och är säker på den. Därför kan han bara göra saken värre.

Sigfried Då kan Tyskland aldrig resa sig.

Richard Utom med våld.

Sigfried Jag fruktar att det stora kriget bara var en inledning.

Richard Ja. Efter den bästa av alla tider, som var vår ungdom, har världskriget nu inlett den värsta av alla tider. Lyckligtvis kan vi åtminstone skåla på det.

Sigfried De flesta skålar för freden och för att det aldrig mer blir krig, men vi som vet bättre skålar för dem som visste bättre och som strök med.

Richard För fantomernas rättshaveri, Sigfried.

Sigfried För alla osaliga offer för världsordningens helvete.

(*De dricker.*)

Scen 3. Schweiz.

Rolland Tänk att vår verkningslösa pacifism skulle resultera i ett sådant bestående världsintresse!

Zweig Ni arbetade hårt för det, och bara för det förtjänade ni ert nobelpris.

Rolland Tala inte om det. Jag skäms nästan för det. Jag hade aldrig ens blivit författare om jag inte egentligen varit musiker. Men vad tror du om vår besökare?

Zweig En pacifistisk eldsjäl som kommer för sent.

Rolland Men de som överlevt kriget efter att ha insett dess universella dödsfälla bör aldrig tystna men ständigt varna vidare.

Zweig Det dröjer nu länge till nästa krig, och när det kommer blir alla pacifister bara överkörda igen.

Rolland Ibland måste en pacifist låta sig bli överkörd för att över huvud taget märkas.

Zweig Här kommer nu vår rullstolsbundne besökare.

Rolland Jag visste inte att han satt i rullstol. Då har han något att berätta.

Zweig Han lär mest bara dricka, som Erich Maria Remarque.

Rolland Vi sitter alla i samma båt.

Richard (rullar in) Mina herrar, res er inte för min skull, fastän jag sitter kvar när jag borde resa mig för er.

Rolland Vad hedrar oss med er visit?

Richard Ni var de enda som gjorde någon nytta under kriget med att bedriva dess enda effektiva pacifistiska offensiv.

Rolland Bertrand Russell och Bernard Shaw gjorde det samma i England.

Richard Men bara i England. Ert budskap nådde ut över världen och väckte glädje, beundran och hänförelse i alla tänkande människors hjärtan. Jag ville nödvändigt träffa er bara för att få uttrycka min beundran och tacksamhet.

Zweig Nu har ni gjort det. Vad kan vi göra för er?

Richard Ni är båda professionella skribenter, men jag kan aldrig nå upp till er nivå. Vad råd kan ni ge mig för att hjälpa till med att fortsätta fredsarbetet?

Zweig Den svåraste fråga ni kunde ha ställt oss. Wilsons demokratiseringsprogram för Europa har redan falerat. Fler och fler diktaturer i en eller annan form, antingen extremvänster eller extremhöger, sticker upp sina fula huvuden och bådard illa för freden i framtiden. Tyskland är det värsta exemplet, där en skenande inflation hotar att få hela samhället att kollapsa. Vad som helst kan hända där.

Richard Vårt land har en stor skuld i detta, då min vän Lloyd George insisterade på ett så orimligt krigsskadestånd.

Rolland Ni känner Lloyd George?

Richard Kände. Han känner inte mig mera.

Zweig (för sig) En av dessa strandade idealister som kriget krossade och tvingade ur spår så att världen aldrig kunde räddas mera.

Rolland Det var verkligen dumt av honom. Tyskland kommer bara att överleva genom sitt okuvliga behov av revansch.

Richard Säg det till honom.

Rolland Själv är jag ganska uppgiven inför anblicken av Europas ruiner. Jag tror bara en högre moralisk lyftning och rörelse kan rädda världen. Därför ställer jag mitt hopp till hinduismen. Där finns en andlighet som kan trotsa och övervinna all världens skadliga materialism.

Richard Så ni är religiös?

Rolland Ja.

Richard Hinduist?

Rolland Ja.

Richard Och ni?

Zweig Humanist. Jag tror fortfarande på mänskligheten.

Richard Det är kanske det som behövs: att någon ledande skriftställare kan föra mänskligheten in på ett mänskligt spår igen.

Zweig En nåd att stilla bedja om, som er diktare sade.

Richard Vem det nu var. Efter nationalismens bankrutt har hans identitet allvarligt börjat betvivlas.

Zweig Ni reser således omkring och besöker människor som intresserar er och som kan bidra till att hjälpa upp mänskligheten ur världskrigets trauma?

Richard Ja, ungefär så.

Zweig Då borde ni uppsöka dansören Vaslav Nijinskij, som också uppehåller sig här i Schweiz. Han kan ge er en helt annan syn på kriget.

Richard Han var väl inte med?

Zweig Aldrig i livet. Men han engagerade sig i det desto djupare.

Rolland Du borde inte ha gett den rekommendationen, Stefan.

Richard Varför inte?

Rolland Som sagt var, Nijinskij representerar en helt annan sida av kriget.

Richard Var han inte världens främste dansör tills han bröt med Diaghilev?

Zweig Han är fortfarande världens främsta dansör. Det var Diaghilev som bröt med honom för att han gifte sig.

Richard Får en dansör inte gifta sig?

Zweig Inte enligt Diaghilev om dansören är Nijinskij.

Richard Ingenting intresserar mig mera än konstnärliga uppfattningar och resultat av kriget, ty konsten påverkar alltid mänskligheten mera och på längre sikt än politiken.

Zweig Den insikten har vi också. Därför försöker vi vara författare.

Richard Jag ska inte uppta er tid mera. Tack för att ni tog emot mig. Jag skall omgående följa er rekommendation och uppsöka den store Nijinskij.

Rolland Tack för ert besök, och hör gärna av er igen.

Richard Tack. *(rullar ut)*

Rolland Varför måste du nämna Nijinskij?

Zweig Han är ett intressant fenomen.

Rolland Du borde åtminstone ha varnat honom.

Zweig Effekten blir mera verkningsfull om han ingenting vet.

Rolland Din psykologi är inte alltid helt behaglig.

Zweig Vilken psykologi är det? Vilken verklighet är det? Realismen är min enda religion. Du flummar dig bort från verkligheten med din hinduism.

Rolland Det kan man göra nu när kriget är över och man slipper anstränga sig mera för att bekämpa det.

Zweig Kampen har bara börjat. Som pacifister blir vi aldrig av med den.

Rolland Du är yngre än jag. Du får kämpa. Jag nöjer mig framöver med att titta på.

Zweig Du överlämnar fredskriget åt en jude som mig, en invalid som detta avdankade politikernille, en alkoholist som Remarque och dekadenta vänstrare som Heinrich Mann och Rosa Luxemburg utom flummare som teosoferna. Hur skall det väl då gå för freden? Vem kan ta den på allvar?

Rolland Det blir på ert ansvar. Jag håller mig framöver till det andliga.

Zweig Det löser inte materialismens problem.

Rolland Vad är materialismens problem?

Zweig Att den finns.

Akt V scen 1.

Romola Har ni kommit hela den långa vägen hit bara för att besöka Vaslav?

Richard Ja. Är det möjligt?

Romola Han är inte riktigt den han en gång var.

Richard Jag vet. Han dansar inte längre offentligt. Jag såg honom en gång som ung i Paris, men jag har inte kommit hit för att se honom dansa. Jag ville bara träffa honom, bakom scenen, liksom.

Vaslav (bakom scenen) Låt honom komma, Roma.

Romola Om du vill det, så...
(Scenen öppnas för ett annat rum, där Vaslav sitter enkelt vid ett bord.)

Vaslav Jag ser att ni också märkts av kriget.

Richard Vem har inte det? Men jag ser inte att ni skulle behöva sluta dansa till följd av kriget.

Vaslav Nej, det syns inte utanpå. Desto ondare gör det inuti.

Richard Hur så? Vad men kan väl ni ha fått av kriget?

Vaslav Det var mitt fel alltihop.

Richard Hur så?

Vaslav Jag är Gud som vållade kriget och fick miljoner att dö för mig. Därför uppträder jag inte längre, för jag kan bara dansa kriget och dess ohyggliga skuld, som jag tagit på mig då ingen annan gjort det.

Romola Det är kanske bäst att ni går, herrn.

Vaslav Nej, låt honom stanna kvar om han kan stå ut med mig. Och har han stått ut med kriget och accepterat ett liv i rullstol klarar han nog av mig också.

Richard Men hur kan ni ensam vara skyldig till hela kriget, en helt oskyldig konstnär och balettdansör dessutom, som väl inte kan göra en fluga för när och som inte ens uttalat något pacifistiskt...

Vaslav Just därför, för som musikalisk konstnär hör jag till den allra känsligaste sorten, och då de okänsliga likgiltiga makthavarna aldrig tar något ansvar men bara klarar sig undan det måste vi mänsklighetens ödmjukaste tjänare de skapande konstnärerna ta på oss det i stället, som Jesus på korset tog på sig världens synder.

Romola Nu blandar han in Jesus igen.

Richard Så ni menar, att mänsklighetens enda brott och skuld är den mån den gjort sig skyldig till okänslighet och likgiltighet?

Vaslav Ja, precis så.

Richard Men varför skulle då de känsliga vara desto mer skyldiga i stället?

Vaslav Därför att de känner skulden.

Richard Men att man känner skuld måste inte innebära att man är skyldig.

Vaslav Jo, om man känner Gud, ty Gud är skyldig till allt. I den mån man känner Gud är man delaktig i Gud och känner Guds ansvar och skuld för allt vad som händer i världen. Kalla mig besatt av Gud om ni vill, det gör min hustru, men det är ju bara genom min känslighet.

Richard För mig framstår ni mer och mer som ett av dessa fall som genom sin opposition mot kriget stämplas av psykiatriker som mentalsjuka.

Romola Vaslav är deklarerad schizofren.

Vaslav Den mest oklart definierade av alla sjukdomar, för de till ren krass vetenskap inskränkta pedanthjärnor som uppfunnit begreppet kan aldrig förstå Gud eller ens vanlig mänsklig andlighet.

Romola Jag har hört andra säga att Vaslav är den klokaste av alla människor.

Richard Det måste han vara om han är Gud.

Vaslav Bara delaktig. Ingen kan omfatta Gud helt och hållet med sin begränsade mänskliga förståelse.

Richard Vad är det för klåpare till läkare som detta geni råkat ut för? Har han fått behandling?

Romola Jag visste inte vad jag skulle ta mig till när Vaslav överskred gränsen för det mänskligt fattbara, så jag tog kontakt med läkare som konstaterade schizofreni och tog hand om honom.

Richard Stackars kvinna! Vaslav är ju konstnär! Fanns det ingen kollega till honom som ni kunde kontakta, så att han åtminstone fick kommunicera med en jämlike som kunde förstå honom!

Romola Ni är nog den förste.

Vaslav Jag är mycket tacksam för att ni kom. Ni kanske kan förstå mig.

Richard Jag förstår er alltför väl, i synnerhet efter att ha talat med Romain Rolland. Ni är själva livets hemlighet på spåren och har kanske dess nyckel i er hand utan att ni är medveten om det. Ni skulle till och med kunna utgöra ett bevis för Guds existens.

Vaslav Schopenhauer tänkte ungefär det samma som jag. Även han såg hela världen som ett inbillningsfoster av sina egna tankar. Även han tänkte som Gud. Men han var inte schizofren. Han var bara storhetsvansinnig men ändå högst respekterad av alla filosofer, och han hade rätt. Universum är bara en grå cell i Guds helt andliga hjärna.

Richard En bra beskrivning.

Romola Du får inte trötta ut dig, Vaslav. Det är dags för dina mediciner.

Richard Varför tar han mediciner?

Romola För att han ska få sova och inte bara sitta uppe hela nätterna och grubbla och muttra.

Richard På vilken grund ställde läkaren diagnosen schizofreni?

Romola Han läste Vaslavs dagbok där Vaslav påstår sig vara Gud.

Richard Och läkaren gick på det! Och med vilken rätt tog han del av en privatpersons personligaste dagboksblad?

Romola Jag gav den åt honom.

Richard Stackars kvinna. Ni har förrått er egen man.

Romola Det var inte jag! Det var Diaghilev som förförde honom och förstörde honom! Han var Diaghilevs stjärtgosse under hela karriären, och i gengäld fick han av Diaghilev sin karriär! Diaghilev förstörde alla sina stjärnor medan han samtidigt med andra handen gav dem deras strålande karriärer!

Richard I Ryssland fick man tydligen var sådan. I England fick Oscar Wilde fan för det.

Vaslav Jag har den största respekt för Oscar Wilde, en lysande dramatiker, poet och sagoförfattare, den kanske största talang England ägt sedan de stora romantiska poeterna.

Richard (till Romola) Så ni ger Diaghilev skulden för Vaslavs 'sjukdom' och inte kriget. Ni menar att Diaghilev skrotade Vaslav för att ni kom emellan och han gifte sig med er, och därmed Vaslavs karriär avbröts och att det var därför han blev 'sjuk' och inte på grund av kriget. Stämmer det?

Romola Ja, just så.

Richard Vad menar ni, Vaslav, om det?

Vaslav Om kriget inte kommit emellan hade jag kunnat fortsätta göra min karriär även utan Diaghilev tillsammans med Romola. Men krigets hemsighet förstörde allt, all kreativitet, all skönhet, all lust att leva, all framtid och framför allt all den levande världens överkänsliga vibrerande andlighet. Kriget tog själen från världen och mänskligheten, och den kommer aldrig att kunna återställas åtminstone under min livstid.

Richard (till Romola) Er make tycks ha en avvikande mening.

Romola Det har han i allt.

Vaslav Jag älskar dig, Romola. Jag har aldrig ångrat att jag trotsade Diaghilevs supremati över mig och friade till dig. Du har aldrig stått mig i vägen. Tvärtom. Tack för att du stannat kvar hos mig och inte överlämnat mig till läkarna, som Clara Schumann gjorde med sin Robert. Försök övervintra tillsammans med mig denna nya hemska tid av bara förstörelse, själens kontinuerliga universella våldtäkt, omänsklighet och onaturlighet. Människan har blivit monstros, och därför har jag tagit avstånd från mänskligheten och hellre blivit en utkastad pariasstämplad omänskliga. Svik mig inte, Romola, ty du är den enda jag har genom vilken jag fortfarande har kontakt med den verklighet som jag en gång älskade. (*gråter i sin hustrus famn. Hon omfamnar honom ömt.*)

Romola Jag sviker dig aldrig, Vaslav. (*till Richard*) Jag tror att det är lämpligt att ni går nu. Denna intervju var väl tillräcklig?
Richard Mer än tillräcklig. Jag har fått inblickar jag aldrig kunde drömma om. Tack för att ni tog emot mig.
Romola Tack för att ni kom.
Richard (*griper Vaslavs hand och trycker den*) Välkommen in i martyrernas eviga skara.
Vaslav Tack, broder och kamrat. Jag sviker er aldrig.
(*Richard rullar ut. Romola fortsätter trösta Nijinskij.*)

Scen 2. En dunkel krog.

Richard (*rullar fram till ett bord där en man sitter och dricker*) Man sade mig att jag kunde finna er här.
Erich Vem är ni?
Richard Ett krigsoffer som ni själv.
Erich Ni ljuger. Jag var den enda i mitt kompani som överlevde.
Richard Ni ser väl ändå att jag är ett krigsoffer?
Erich Vad vill ni mig?
Richard Vad kan vi göra åt saken?
Erich Och det frågar ni mig?
Richard Just för att ni överlevt ensam av ert kompani.
Erich Jag kan ingenting göra åt saken. Jag kan bara skriva av mig mina upplevelser och dränka mina kamraters smärtor och borstryckning i vin.
Richard Kanske det ni skriver kan ha en uppbygglig verkan för freden?
Erich Kanske. Men det tar årtal innan jag kommer tillbaka till livet och kan få något vettigt skrivet. Försöker jag nu blir det bara osammanhängande.
Richard Tänker ni då bara dricka och förtränga och bedöva och fly? Finns det inget bättre alternativ?
Erich Det fanns före kriget.
Richard Vad då?
Erich Vi hade en koloni före kriget vid Ascona som vi kallade Monte Verità. Den kanske rentav finns kvar ännu. Meningen var Leo Tolstojs koncept att återgå till ett naturligt liv och avstå från alla civilisationens avarter och dekadens, förflackning och denaturalisering. Vi skulle leva så mycket som möjligt i friska luften och helst vara vegetarianer och själva odla vad vi levde på. Kläderna skulle vara enkla och naturliga, och där skulle vi finna friheten från allt mänskligt som gått fel.
Richard Lyckades ni?
Erich Bara att vi försökte var lyckat. Kriget avbröt kontinuiteten, men den kanske kan fortsättas nu.
Richard Varför återvände ni inte dit?
Erich Monte Verità var kanske mitt livs enda kärlek. Konceptet som sådant kändes som det enda rätta, men samtidigt var det för bra för att vara sant. Jag kunde inte riktigt tro på det. Därför är jag kanske rädd för att vända tillbaka. Kanske är jag rädd för att finna Monte Verità lika ruinerat och fördärvat som resten av världen. Mitt Tyskland kan aldrig resa sig mera och knappast Frankrike heller, och jag var ett barn av båda länderna. Ni förstår att jag måste bli fullständigt ihjälkluren av kriget.
Richard Det är ni inte ensam om. Till och med amerikanare jag träffat i Paris har råkat lika illa ut.
Erich För att inte tala om alla era miljoner förlorade landsmän.

Richard Krigets offer uppskattas till 20 miljoner, de flesta ryssar och civila, de flesta avlidna av hungersnöd eller sjukdom eller bombardemang. Det var alltså inte bara soldater som strök med oskyldigt.

Erich Nej. Det var hela vår generation.

Richard Kanske nästa kan finna och bygga ett nytt Monte Verità.

Erich Det måste i så fall ske bortanför denna politiska världens gränser och utanför civilisationens, kanske underjordiskt.

Richard Det blir ett intressant experiment att försöka.

Erich Ska vi slå oss på det?

Richard Varför inte? Det är bättre än att bara dricka.

Erich Kanske du har rätt. Tack, rullstolsbroder, för att du sökte upp mig.

Richard Vi har bara börjat.

(De fattar varandras händer.)

Slut.

Kausani, 3.11.2005

P.S. Wilfred Owen stupade vid västfronten den 4 november 1918, alltså en vecka före freden, 25 år gammal.

Rupert Brooke dog 28 år gammal i Grekland våren 1915.

William Butler Yeats, 1865-1939, blev en prominent kulturpersonlighet i det fria Irland men tog varken aktiv del i frihetskampen eller första världskriget.

Sigfried Sassoon överlevde dem alla och dog som 80-åring 1967.

Romain Rolland (1866-1944), första världskrigets ledande pacifist, fick nobelpriset i litteratur för år 1915.

Stefan Zweig (1881-1942), österrikare av judisk börd, som samarbetade med Rolland i dennes pacifistiska kamp under första världskriget, begick självmord i exil i Brasilien tillsammans med sin hustru en vecka efter Singapores fall när de nazistiska framgångarna i andra världskriget nådde sin höjdpunkt.

Vaslav Nijinskij (1890-1950), baletthistoriens främste dansör, blev aldrig någonsin friskförklarad.

Erich Maria Remarque (1898-1970) nådde en exempellös framgång med sin första roman "På västfronten intet nytt" 1929 och skrev ett dussin andra romaner.

Pacifisterna Bernard Shaw och Bertrand Russell blev båda långt över 90 år och förblev pigga och briljanta intill slutet.